

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Христо Василев Кожухаров д.м

„Катедра по психиатрия и медицинска психология“ към МУ Варна

НА ДИСЕРТАЦИЯ НА ТЕМА

„Когнитивни нарушения в модела на възприемане на света и себе си при юноши с проблемно поведение”

Дисертант: МИГЛЕНА КРЪСТЕВА КРЪСТЕВА-ИВАНОВА

Дисертацията на тема „Когнитивни нарушения в модела на възприемане на света и себе си при юноши с проблемно поведение” е написана на 228 страници и се състои от увод, изложение на теоретичните концепции и емпиричните данни в четири глави, заключение, библиография- цитирани са 151 съвременни източника на кирилица и латиница и пет приложения. В основната част са включени таблици и фигури, илюстриращи емпиричните данни и анализи на изследването. Тази структура е предпоставка да се изложи материала от изследването системно и цялостно и позволява да се анализира правомерността на изводите и приносите, въпрос, който е от първостепенно значение за стойността на научното изследване.

Теоретичните и практически насочените разработки при изследването и последващата корекцията на дезадаптивното юношеско поведение в световен мащаб са насочени предимно към онези групи от млади хора, които вече са попаднали по силата на психологичните и правни норми в групата на рисковите. В дисертационния труд е акцентирано върху една по-различно дефинирана група от младежи. В тази разработка на д-р Кръстева дезадаптивното поведение се разглежда като континуум, разположен по оста „норма-патология”. Прицелната група на дисертационното изследване са юношите, които като експериментират, проявяват дезадаптивност, която все още не е стабилизирана в поведение.

Чрез настоящият труд докторантката е успяла да изведе конструкт за

разбирането на юношите, които експериментират, както и да се предложи модел за психологично консултиране, положен в изискванията на добрата практика, който да подпомогне процеса на промяната.

Дисертационният труд е не само актуален, но има важно приложно значение.

Първата глава е много добре структуриран и компресиран обзор върху съвременните теоретични концепции за дисфункционалните убеждения. Много задълбочено са разгледани различните концепти за дезадаптивно поведение, като на първо място е отделено внимание на поведението като психологична категория и като свойство на индивида. Предложен е нов иновативен подход за разглеждането на феномените адаптация – дезадаптация в контекста на ос- континуум.

Кръстева заявява ясно своето професионално разбиране как различните теоретични рамки обясняват връзката между ранния детски опит, рисковите и протективни фактори за юношеското дезадаптивно поведение и резултати от него. Тези теоретични рамки се използват също удачно от докторанта и да се създадат съответните психологични интервенции за консултиране и психотерапия на деца и юноши.

Втората глава на дисертационния труд е отлично систематизиран обзор и теоретичен анализ върху рисковите и протективни фактори за дезадаптивно поведение в юношеска възраст.

В своята разработка Кръстева много удачно обединява разбиранията на различните науки, за да се отговори на въпросите за същността и видовете рискове за формиране на дезадаптивното поведение при юношите и за начините, по които тези фактори могат да бъдат управлявани чрез методите на психологичната консултативна практика. Рисковите фактори за дезадаптивно поведение са групирани по съдържание в две големи групи – индивидуални фактори (личностови характеристики, форми на дизонтогенеза и др.) и средови фактори.

Докторантката подходящо защитава тезата, че протективните фактори не са просто липса на рискови фактори, въпреки че това се случва понякога. Протективните фактори са тези променливи, които компенсират, или са

буфер срещу ефектите на рисковите фактори. Това се свързва с идеята, че резилианса /устойчивостта, еластичността/ е възможността да се „оттласнеш” от трудните ситуации и събития, т.е. това е капацитетът за преодоляване на предизвикателството или бедствието.

В Трета глава докторанта описва Организацията на емпиричното психологично изследване на взаимовръзката между дисфункционалните убеждения и дезадаптивното поведение в юношеска възраст. Използваната методология има характер на психодиагностично проучване с извеждане на консултативен модел за работа с деца в юношеска възраст, попадащи в рискови групи. Кръстева успява убедително да постигне поставената цел: чрез научни методи да изследва особеностите и взаимовръзката между явленията - дисфункционалните убеждения и дезадаптивното поведение.

В Четвърта глава са представени анализ и интерпретация на получените емпирични данни, като са изведени изводите и препоръките от тях.

Докторантката е изградила изключително иновативен, базиран на изводите теоретико- приложен модел за консултиране на юноши. Таргетната група, към която е адресиран, обхваща юношите, които демонстрират поведения в континиума норма-патология, адаптация - дезадаптация. Този модел е създаден чрез анализ на тенденциите за дезадаптивно поведение в групата на „пробващите”. Това е в противовес на традиционния подход за терапевтично въздействие върху групата на крайно девиантните. Тук акцентът не е върху патогенезата или разстройството, а върху развиването на потенциалните възможности за оставане в нормата.

Предлаганият подход за консултиране на юноши с дезадаптивно поведение, е положен в полето на Когнитивно-Поведенческата Парадигма. Опитът в същото време показва, че за да се постигне оптимален резултат, тя трябва да бъде част от мултимодален подход. Той трябва да включва юношите, техните родители, и следва да бъде приложен в училището, където педагозите и училищните психолози

могат да бъдат подпомогнати чрез съвети за по-добро управление на комуникацията си с проблемните юноши и чрез обучение в положителните методи на преподаване и структурирани подходи за контрол върху дезадаптивното поведение.

В обобщение, в дисертацията е представен създадения мултимодален модел за консултиране на юноши, попадащи в рисковите групи за дезадаптивно поведение. Голямото постижение на дисертационния труд е възможността този модел да бъде интегриран успешно във психологичното, педагогическо и медицинското познание за психологическо консултиране и психотерапия.

Трябва да се подчертае, че създадения модел има интердисциплинарен характер и приложение. От изключителна важност е факта, че този модел може да бъде използван за създаването на превантивни програми в областта на детско-юношеското психично здраве. Таргетната група, към която е адресиран, обхваща юношите, които демонстрират поведения в континиума норма-патология, адаптация- дезадаптация. От анализа на резултатите от емпиричното изследване става ясно, че на практика това обхваща почти всички деца на възраст от 12 до 18 години.

Значимо постижение е насочването на научният интерес към определянето на личностовия капацитет, който „придвижва” юношата в посока на адаптацията. Това е в противовес на традиционния подход за терапевтично въздействие върху групата на крайно девиантните. Тук докторанта съвсем правилно поставя акцент не е върху патогенезата или разстройството, а върху развиването на потенциалните възможности за оставане в нормата.

Създаденият мултимодален модел е иновативен по своята същност, защото обхваща анализ на тенденциите за дезадаптивно поведение в групата на „експериментиращите”. Значимостта на дисертацията се определя и от промяната на парадигмата- до сега акцентът в консултирането и корекцията бе поставен върху групата рисковите юноши, които са със закрепено девиантно поведение. Предложеният

диагностичен подход може да бъде приложен в психологичната практика като скринингов инструмент за ранна оценка и последваща корекция. Това отваря нови перспективи за развитието на детско-юношеското психологично консултиране като част от глобалната стратегия за съхраняване на психичното здраве на младото поколение и развитие на личностовия потенциал.

Като рецензент нямам критични бележки. Обобщенията и заключенията са придобили равнище на модерните комплексни научни анализи и интерпретации, които имат сериозна стойност за теорията и практиката на педагогическото и психологично консултиране.

В заключение като рецензент считам, че дисертацията на МИГЛЕНА КРЪСТЕВА отговаря на най-високите изискванията за докторска дисертация. Тя отразява сериозни професионални умения за консултиране и научни изследвания. Дисертацията е отличен атестат и за Катедрата по психология при ВСУ „Черноризец Храбър”.

От позициите на професионалната си убеденост, предлагам на уважаемото Научно жури да присъди на МИГЛЕНА КРЪСТЕВА КРЪСТЕВА-ИВАНОВА образователната и научна степен „доктор по психология”

30.04.2013

Варна

Рецензент:

доц. д-р Хр.Кожухаров д.м.